

<https://doi.org/10.62837/2026.4.194>

GÜLƏR SƏYYAF QIZI HƏSƏNOVA

Azərbaycan Dillər Universiteti

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Email: gular.hasanova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8386-3878>

KOMMUNİKATİV YANAŞMANIN TƏDRİS PROSESİNDƏ ŞİFAHİ NİTQİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Xülasə

Qloballaşma və beynəlxalq ünsiyyətin sürətlə genişləndiyi müasir dövrdə xarici dillərdə şifahi ünsiyyət bacarığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ənənəvi tədris metodları əsasən qrammatik biliklərin ötürülməsinə yönəldildiyi halda, kommunikativ yanaşma dili real ünsiyyət aləti kimi təqdim edir. Bu baxımdan kommunikativ yanaşmanın şifahi nitqin inkişafına təsirinin öyrənilməsi müasir təhsil sisteminin tələbləri ilə bilavasitə əsləşir. Xüsusilə ümumtəhsil məktəblərində və əlavə təhsil müəssisələrində öyrənənlərin danışıq bacarığının zəif inkişaf etməsi bu mövzunun elmi və praktik aktuallığını daha da artırır.

Tədqiqatın əsas məqsədi kommunikativ yanaşmanın tədris prosesində şifahi nitqin formalaşmasına və inkişafına təsirini müəyyənləşdirmək, bu metodun effektivliyini elmi-nəzəri və praktik baxımdan əsaslandırmaqdır. Eyni zamanda, kommunikativ metodun tətbiqi zamanı istifadə olunan əsas üsul və vasitələrin şagirdlərin danışıq bacarıqlarının inkişafında rolunu araşdırmaq və onların tədris praktikasında səmərəli tətbiqi üçün tövsiyələr hazırlamaq nəzərdə tutulur.

Açar sözlər: kommunikativ metod, şifahi nitq, tədris prosesi, autentik materiallar, dil baryeri

Giriş

Müasir dil tədrisində kommunikativ yanaşma xarici dilin mənimsənilməsinə ünsiyyət yönümlü və praktik fəaliyyət əsasında təşkil edilən ən səmərəli metodik istiqamətlərdən biri hesab olunur. Bu yanaşmanın əsas məqsədi öyrənənlərin dili real kommunikasiya şəraitində istifadə etmək bacarığını formalaşdırmaqdır. Bu prinsip D. Haims tərəfindən də vurğulanır:

“Dil biliyi yalnız qrammatik qaydaları bilməklə məhdudlaşmır; əsas məsələ dilin real kommunikativ şəraitdə nə zaman, harada və necə istifadə olunacağını bilməkdir” [7, s.271].

Kommunikativ yanaşma tədris prosesində şifahi nitqin inkişafını prioritet istiqamət kimi müəyyənləşdirir və danışıq bacarığını həm təlimin vasitəsi, həm də nəticəsi kimi qəbul edir. Dərs zamanı dialoqların qurulması, müzakirələr, rollu oyunlar və situativ tapşırıqlar şagirdlərin fəal nitq fəaliyyətinə cəlb olunmasını təmin edir. Bu yanaşma C. Hərmerin fikirləri ilə uzlaşır:

“Kommunikativ metodun əsas məqsədi tələbələr dil haqqında danışmağa deyil, dil vasitəsilə danışmağa təşviq etməkdir” [6, s.99].

Eyni zamanda, J.C. Riçards bildirir ki: *“Kommunikativ yanaşma dili abstrakt qaydalar sistemi kimi deyil, ünsiyyət vasitəsi kimi öyrənməyi əsas götürür” [9, s.112].*

Bu yanaşma şagirdlərin dil vahidlərini mexaniki deyil, mənalı və funksional şəkildə mənimsəməsinə şərait yaradır. Kommunikativ metodika şagirdlərin aktiv, məqsəd yönümlü və funksional şifahi bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş, həm nəzəri, həm də praktik baxımdan təsdiqlənmiş yanaşma kimi dəyərləndirilir.

Tədris Prosesinin Reallaşdırılmasında Kommunikativ Metod

Müasir dövrdə xarici dillərin tədrisi sahəsində çoxsaylı metod və yanaşmalar mövcuddur. Bu metodlar arasında kommunikativ metod (ünsiyyət metodu) uzun illərdir ki, həm ölkəmizdə, həm də beynəlxalq tədris praktikasında ən populyar və effektiv metodlardan biri kimi öz mövqeyini qoruyub saxlayır. Metodun əsas məqsədi öyrənlərin dili real ünsiyyət vasitəsi kimi mənimsəməsinə təmin etməkdir.

Kommunikativ metodun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dil öyrənilməsi prosesində əsas diqqət şifahi nitqin formalaşdırılmasına, yəni danışmaq və dinləmə bacarıqlarının inkişafına yönəldilir. Bu metodda dil yalnız qrammatik qaydalar toplusu kimi deyil, ünsiyyət ehtiyaclarını ödəyən canlı bir sistem kimi təqdim olunur. Şagirdlər dərs zamanı dialoqlar qurur, müzakirələr aparır, rollu oyunlarda iştirak edir, gündəlik həyat situasiyalarını modelləşdirirlər.

Kommunikativ metodun əsas prinsipləri görkəmli ingilis metodist-tədqiqatçısı H. Palmer tərəfindən irəli sürülmüşdür. H.Palmer bu yanaşmanı *“xarici dillərin tədrisinin şifahi metodu” [8, s.11]* adlandırmışdır. Onun fikrincə, dilin öyrənilməsində danışmaq bacarığı əsas yer tutmalı və tədris prosesi təbii dil mühitinə mümkün qədər yaxın olmalıdır.

H.Palmerin metodikasının əsas xüsusiyyətləri xarici dilin effektiv və məqsədyönlü şəkildə mənimsənilməsinə yönəlmişdir. Bu metodika dil tədrisinin həm məzmununu, həm də təşkilini sistemli şəkildə qurmaqla seçilir:

Tədrisin rasionallaşdırılması

H. Palmer xarici dil tədrisi prosesinin həddən artıq mürəkkəb və pərakəndə şəkildə təşkil olunmasına qarşı çıxaraq, onu maksimum dərəcədə sadələşdirməyə və sistemləşdirməyə çalışmışdır. O, dil materialının seçilməsində təsadüfiliyi aradan qaldırmış, ən çox işlədilən sözlərə, ifadələrə və konstruksiyalara üstünlük vermişdir. Bu yanaşma tədris prosesinin səmərəliliyini artırmış, öyrənlərin qısa müddətdə praktik ünsiyyət bacarığı əldə etməsinə şərait yaratmışdır.

Təbii yanaşma

H.Palmerin fikrincə, xarici dilin öyrənilməsi prosesi bir çox cəhətdən ana dilinin mənimsənilməsi mexanizmlərinə oxşar olmalıdır. Buna görə də təlim əsasən şifahi nitq üzərində qurulmalı, əvvəlcə dinləmə və danışma bacarıqları

formalaşdırılmalı, oxu və yazı işə daha sonrakı mərhələlərdə tətbiq edilməlidir. Dil vahidləri izolyasiya olunmuş şəkildə deyil, kontekst daxilində və real ünsiyyət situasiyalarında təqdim olunmalıdır ki, öyrənənlər dili təbii şəkildə qavrasınlar.

Təkrarlama və yaddaş

H. Palmer metodikasında təkrar mühüm yer tutur. Tez-tez işlədilən və ya praktik zərurət prinsipi əsasında seçilmiş dil konstruksiyalarının müntəzəm şəkildə təkrarlanması onların möhkəm yadda saxlanmasına imkan yaradır. Bu təkrarlar mexaniki xarakter daşımır, əksinə, müxtəlif kommunikativ situasiyalarda tətbiq edilməklə dil materialının şüurlu mənimsənilməsinə təmin edir. Nəticədə öyrənənlər həmin dil vahidlərindən nitqdə sərbəst və düzgün şəkildə istifadə etmək bacarığı qazanırlar.

H. Palmerin irəli sürdüyü nəzəri prinsiplər əsasında zamanla bütöv bir metodik istiqamət formalaşmışdır ki, bu istiqamət müasir dövrdə xarici dillərin tədrisində ən effektiv yanaşmalardan biri kimi qəbul olunur. H. Palmerin ideyaları sonrakı mərhələlərdə inkişaf etdirilərək kommunikativ təlim metodikasının nəzəri və praktik əsaslarını təşkil etmişdir. Bu metodun əsas mahiyyəti dili abstrakt qaydalar sistemi kimi deyil, ünsiyyətin əsas vasitəsi kimi öyrətməkdən ibarətdir.

Kommunikativ metodikanın elmi əsaslandırılması və inkişafı əsasən bu sahənin tanınmış nümayəndələri olan E.İ. Passov, S.F. Şatilov, V.P. Kuzovlev və digər mütəxəssislərin adı ilə bağlıdır. Xüsusilə E.İ. Passov kommunikativ təlim metodikasının əsas tərəfdarlarından biri kimi bu yanaşmanı nəzəri cəhətdən dərinləşdirmiş, onun məqsəd, prinsip və məzmununu ətraflı şəkildə şərh etmişdir [4, s.19]. Alimlərin apardıqları tədqiqatlar kommunikativ metodun tədris prosesində tətbiq imkanlarını genişləndirmiş və onu müasir təhsil tələblərinə uyğunlaşdırmışdır.

Hazırda orta məktəblərin və ali təhsil müəssisələrinin çoxsaylı müəllimləri öz pedaqoji fəaliyyətlərində kommunikativ metodu və ya onun ayrı-ayrı elementlərini geniş şəkildə tətbiq edirlər. Bunun əsas səbəbi bu metodun xarici dilin öyrənilməsində praqmatik yanaşmanı təmin etməsi, yəni dilin real ünsiyyət şəraitində istifadəyə yönəlməsi, eləcə də tədris prosesinin hərtərəfli və intensiv şəkildə təşkilinə imkan yaratmasıdır. Kommunikativ metod öyrənənlərin fəallığını artırır, onları passiv dinləyici deyil, ünsiyyətin aktiv iştirakçısına çevirir.

Dil təhsili, istifadə olunan metodikadan asılı olmayaraq, dörd əsas dil bacarığının mənimsənilməsinə nəzərdə tutur: oxu, yazı, danışmaq və dinləyib-anlama. Bu bacarıqlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə formalaşır və dil kompetensiyasının əsasını təşkil edir. Kommunikativ metodikanın adından da göründüyü kimi, bu yanaşma əsasən ünsiyyət ehtiyacına və imkanına, yəni ilk növbədə şifahi nitq və dinləmənin inkişafına yönəlmişdir.

Danışmaq və dinləyib-anlama bacarıqları kommunikativ metodikanın həm əsas vasitəsi, həm də son məqsədi hesab olunur. Tədris prosesində istər leksik materialın möhkəmləndirilməsi, istərsə də qrammatik konstruksiyaların mənimsənilməsi zamanı

tapşırıqların böyük əksəriyyəti şifahi nitq üzərində qurulur. Qrammatik qaydalar hazır formada təqdim edilmir, əksinə, öyrənənlər bu qaydaları kommunikativ tapşırıqlar vasitəsilə praktik şəkildə mənimsəyirlər.

Oxu və yazı bacarıqları kommunikativ metod sistemində mühüm yer tutsa da, əsasən köməkçi funksiyanı yerinə yetirir. Onlar şifahi nitqin inkişafını dəstəkləyən vasitə kimi çıxış edir və dil materialının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Bununla belə, kommunikativ metod yalnız danışmaq və dinləmə ilə məhdudlaşmır. N.İ. Hezin də qeyd etdiyi kimi, bu metodika şifahi və yazılı nitqdən tutmuş oxu və dinləməyə qədər bütün dil bacarıqlarının paralel və kompleks şəkildə inkişafını təmin edir [1, s.45].

Kommunikativ metodun əsas prinsipləri

Kommunikativ metodun əsas prinsipləri başa düşüləndir. Lakin digər metodlarda olduğu kimi, bu prinsipləri də real tədris şəraitində tam şəkildə tətbiq etmək həmişə mümkün olmur. Məktəb təhsilindən fərqli olaraq, əlavə təhsil sistemi tədris proqramlarının hazırlanması və dərs prosesinin təşkili baxımından daha geniş imkanlara malikdir. Bu da kommunikativ metodun üstünlüklərindən daha səmərəli istifadə etməyə şərait yaradır. Nəticədə metodika konkret məqsədə — şifahi nitqin inkişafına və öyrədilməsinə yönəldilə bilər.

Kommunikativ metodun əsas və fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu yanaşma zamanı şagirdin dili öyrənməsi qrammatik qaydalardan deyil, praktik dil təcrübəsindən başlayır. Tədrisin ilkin mərhələsində şagird müxtəlif kommunikativ tapşırıqlar vasitəsilə sözləri, ifadələri və sadə qrammatik konstruksiyaları şifahi nitqdə istifadə edərək tədrisçən dil təcrübəsi toplayır. Bu ilkin mərhələdə əldə olunan təcrübə sonrakı mərhələlərdə dilin qrammatik sisteminin daha asan və şüurlu şəkildə mənimsənilməsinə zəmin yaradır.

Kommunikativ metodun tətbiqi oxu və tələffüz bacarıqlarının inkişafına da müsbət təsir göstərir. Şagird əvvəlcə dili eşidərək və danışaraq qavradığı üçün sözlərin düzgün tələffüzünü, intonasiyasını və ritmini daha tez mənimsəyir. Bu isə oxu prosesində sözlərin tanınmasını asanlaşdırır və oxu bacarığının sürətli formalaşmasına şərait yaradır. Şagird istənilən yaş mərhələsində yeni sözləri və elementar qrammatik quruluşları asanlıqla yadda saxlayır, sadə söz birləşmələri və məntiqi cəhətdən tamamlanmış cümlələr qurmağı bacarır.

Sadə şifahi nitq bacarıqları formalaşdıqdan sonra şagird tədrisçən dil vahidlərinin qrammatik mahiyyətini dərk etməyə başlayır. Bu mərhələdə qrammatik qaydalar abstrakt formada deyil, artıq tanış olan nitq nümunələri və modellər əsasında izah edilir. Nəticədə qrammatika şagird üçün çətin və yad bir sistem kimi deyil, praktik nitqin təbii davamı kimi qəbul olunur.

Bir çox mütəxəssis kommunikativ metodun bu xüsusiyyətlərini kiçik uşaqların ana dilini mənimsəmə prosesi ilə müqayisə edir. Məlum olduğu kimi, uşaqlar əvvəlcə böyüklərin nitqində eşitdikləri sözləri, ifadələri və cümlə quruluşlarını yadda saxlayır, onları dəfələrlə təkrar edir və tədrisçən öz nitqlərində

istifadə edirlər. Yalnız bundan sonra onlar dilin qrammatik qanunauyğunluqlarını şüurlu şəkildə dərk etməyə başlayırlar. Bu, dilin təbii mənimsənilməsi prosesidir.

Xarici dil tədrisində bu təbii proses süni, lakin məqsədyönlü şəkildə modelləşdirilir. Tədris zamanı dil materialı daha sistemli və cəmlənmiş formada təqdim olunur, lakin əsas prinsip qorunub saxlanılır. Birincisi, öyrənən mümkün qədər dil mühitinə yaxın bir atmosferdə olmalıdır ki, dili davamlı şəkildə eşitsin və istifadə etsin. İkincisi isə qrammatik konstruksiyaların mənimsənilməsi yalnız empirik, yəni təcrübə yolu ilə deyil, eyni zamanda müəyyən məntiqi dərk əsasında həyata keçirilməlidir. Bu dərk isə əsasən nitq və qrammatik modellər, nümunə cümlələr və tipik situasiyalar vasitəsilə formalaşdırılır.

Kommunikativ metodda ikidillilik məsələsi (yəni ana dilinin və öyrənilən dilin eyni zamanda istifadəsi) vaxtaşırı müzakirə və mübahisələrə səbəb olur. Mütəxəssislərin bir qismi hesab edir ki, dərs zamanı yalnız öyrənilən dildən istifadə etmək daha məqsədəuyğundur. Lakin bu tələb yalnız o halda məntiqli və əsaslandırılmış sayılır ki, müəllimin nitqi şagirdlər üçün əsasən anlaşılacaq olsun və şagirdlər müəllimin ifadələrinə öz şifahi cavabları ilə adekvat reaksiya verə bilsinlər. Əks halda bu yanaşmanın tətbiqi səmərə vermir və məqsədini itirir.

İdeal şəraitdə, məsələn, uşaq dil bağçasına gedirsə, xarici dilli dayə tərəfindən tərbiyə olunursa və ya gündəlik iki saat xarici dil dərsi keçirilən ixtisaslaşdırılmış məktəbdə təhsil alırsa, bu cür yanaşma tamamilə qəbul edilə bilər. Belə hallarda öyrənən daim dil mühitində olur və öyrənilən dil onun üçün təbii ünsiyyət vasitəsinə çevrilir.

Lakin praktiki baxımdan, ümumtəhsil sistemi şəraitində bu yanaşmanın tətbiqi çətinliklər yaradır. Məhdud dərs saatları, şagirdlərin dil səviyyələrinin fərqli olması və real dil mühitinin olmaması yalnız xarici dildən istifadənin effektivliyini azalda bilər. Buna görə də hər hansı metodika, o cümlədən kommunikativ metod konkret tədris şəraitinə uyğunlaşdırılmalıdır. Tədrisin səmərəliliyi metodun “saf” formada tətbiqindən deyil, onun real imkanlara və öyrənənlərin ehtiyaclarına uyğun şəkildə çevik istifadəsindən asılıdır.

L.V. Şerba xarici dillərin tədrisi zamanı ana dilindən istifadəni təbii və normal bir hal kimi qiymətləndirir [5, s.134]. Hətta ana dilinə istinad, sözdə müqayisəli təlim metodu adlanan yanaşmanın əsasını təşkil edir. Bu yanaşmaya görə, ana dili zəruri hallarda yalnız müəllimlə şagird arasında ünsiyyət vasitəsi kimi qalır, eyni zamanda öyrənilən dilin leksikasının (məsələn, sözlərin semantikasının öyrənilməsində kontekst qaydası) və qrammatik quruluşunun dərk edilməsi üçün baza rolunu oynayır.

L.V. Şerba haqlı olaraq qeyd edirdi ki, ana dilini tədris prosesindən kənarlaşdırmaq mümkün ola bilər, lakin onu şagirdlərin düşüncəsindən çıxarmaq mümkün deyil. Hər iki dil arasında təmas qaçılmaz olduğuna görə, bu təması tamamilə istisna etməkdənsə, onu şüurlu və məqsədyönlü şəkildə idarə etmək daha

məqsədəuyğundur [5, s.141]. Belə yanaşma xarici dilin mənimsənilməsini asanlaşdırır, interferensiya hallarını azaldır və öyrənmə prosesinin səmərəliliyini artırır.

Şifahi nitqin inkişafı

Kommunikativ metodikanın əsas tələblərindən biri tədris vaxtının təxminən 70 faizinin şifahi nitqin inkişafına ayrılmasıdır. Bu prinsip mümkün olduğu qədər qorunmalı və dərslərin bütün mərhələlərində həyata keçirilməlidir. Yəni dərslər yalnız müəyyən hissələrdə deyil, başlanğıcdan sona qədər danışıq fəaliyyəti ilə zəngin olmalıdır. Bu yanaşma şagirdlərin dili passiv şəkildə deyil, aktiv ünsiyyət vasitəsi kimi mənimsəməsinə imkan yaradır.

Dərslərin təşkilində bu prinsipin həyata keçirilməsinin sadə və effektiv yollarından biri dərslərin əvvəlində qısa danışıq məşqi – salamlama mərhələsinin təşkili ola bilər. Qruplarda keçirilən dərslərin hər biri bu cür kiçik şifahi ünsiyyətlə başlaya bilər. Məsələn, hər bir şagirdə təxminən 1–2 dəqiqə ərzində “Salam, sizi görməyimə şadam, necəsən?” kimi gündəlik ünsiyyətə aid ifadələr söyləmək imkanı verilir. Bu zaman şagird yalnız hazır ifadəni səsləndirmir, eyni zamanda qarşı tərəfin cavabına diqqət yetirməyi və ona uyğun reaksiya verməyi öyrənir.

Əgər şagird “Elə də yaxşı deyil” kimi cavab verərsə, müəllim və ya digər şagirdlər söhbəti davam etdirərək “Niyə?” sualı ilə maraqlana bilərlər. Müəllim dərslərin prosesində müşahidə etdiyi məqamları da dialoqa daxil edə bilər. Məsələn, bir şagirdin yuxulu göründüyünü qeyd edərək “Sən bu gün pis yatmışsan?” sualını vermək və ya başqa bir şagirdə müraciət edərək “Bu gün yeni paltarında çox gözəl görünürsən” kimi kompliment söyləmək mümkündür. Bu cür ünsiyyət nümunələri dərsləri daha canlı və səmimi edir.

Adətən uşaqlar bu cür qısa və qeyri-rəsmi ünsiyyətə böyük həvəslə qoşulurlar. Nəticədə dərslərin əvvəlində aparılan bu danışıq məşqləri vasitəsilə nəzakətli ünsiyyət üçün xarakterik olan standart danışıq formulları möhkəmləndirilir. Eyni zamanda şagirdlər söhbətin gözlənilməz istiqamətdə inkişafına uyğun reaksiya verməyi, dialoqu davam etdirməyi və hətta onun gedishinə öz təşəbbüsləri ilə təsir göstərməyi öyrənirlər.

Kiçik yaş qruplarında salamlama mərhələsi adətən daha qısa şəkildə həyata keçirilir. Bununla belə, ibtidai və orta yaş qruplarındakı uşaqlar dərslər zamanı lövhədə asılmış və ya fasilə ərzində özlərinin çəkdikləri şəkillərin müzakirəsinə asanlıqla qoşulurlar. Bu şəkillər şagirdlər üçün maraqlı və şəxsi mənə daşdığına görə, onları danışığa fəal şəkildə cəlb edir.

Uşaqlar rəsmlərini böyük məmnuniyyətlə hazırlayırlar və dərslər zamanı eyni həvəslə həmin rəsmlər haqqında danışmağa başlayırlar. Bu prosesdə müəllimin əsas vəzifəsi şagirdə fikirlərini düzgün formalaşdırmaqda kömək etmək, onu artıq öyrənilmiş leksik vahidlər və tanış qrammatik konstruksiyalar çərçivəsində ardıcıl və məntiqli hekayə qurmağa istiqamətləndirməkdir.

Şagird özünü hekayənin müəllifi kimi hiss etdiyindən, onda emosional yüksəliş yaranır. Bu isə onun dərstdə daha fəal olmasına, sinif yoldaşlarının suallarını məmnuniyyətlə cavablandırmasına və hətta özünün suallar verməsinə şərait yaradır. Beləliklə, kommunikativ metodikanın əsas tələblərindən biri — şagirdin danışmaq istəyi təmin olunur. Bir şagirdin bu cür fəal fəaliyyəti heç vaxt sinfin qalan hissəsini passiv vəziyyətdə saxlamır. Əksinə, sinifdə dialoqlar, yaradıcı müzakirələr, bəzən isə fikir mübahisələri yaranır. Nəticədə dərs prosesi kommunikasiya anlayışının klassik mənasında canlı və real ünsiyyət mühitinə çevrilir. Bəzi hallarda nitq səhvləri məsələsi müəyyən narahatlıq doğurur. Lakin metodistlərin fikrincə, xırda və əhəmiyyətsiz səhvlərə (məsələn, artiklin buraxılması, bəzi önlüklərin qeyri-dəqiq işlədilməsi və s.) dərhal diqqət yetirmək məqsədəuyğun deyil. Üstəlik, belə məqamlarda uşağın və ümumilikdə sinfin diqqəti danışılan hekayənin məzmununa yönəlmiş olur və müəllimin etdiyi düzəlişlər şagirdlər tərəfindən çox vaxt mexaniki şəkildə, şüurlu dərk olunmadan qəbul edilir. Buna görə də əsas məqsəd ümumi danışq zamanı kobud və sistemli səhvlərin qarşısını almaqdır. Xüsusilə, cümlə və ifadələrin qurulmasında ana dilindən birbaşa tərcüməyə (kalkaya) yol verilməməsi vacibdir. Xırda səhvlər isə təhlükəli hesab edilmir, çünki onlar adətən tək-tək səslərin və möhkəmlənmə mərhələsinə keçmir. Bu vəziyyətdə daha önəmli olan məqam şagirdin ünsiyyətə cəlb olunmasıdır. Uşaq müzakirəyə həvəslə qoşulur, onu hekayənin məzmunu və dinləyicilərin reaksiyası maraqlandırır. O, fikrini mümkün qədər aydın çatdırmaq üçün təbii səy göstərir və bu da xarici dildə danışığın formalaşması üçün son dərəcə vacib amildir. Uşaqlar çox vaxt öz təşəbbüsləri ilə sinifə öz çəkdiqləri karandaş rəsmlərini və ya jurnalların üz qabığından kəsilmiş rəngli şəkilləri gətirirlər ki, onları sinif yoldaşları ilə müzakirə etsinlər. Məsələn, “Arktikada ağ ayı” mövzusunda heyvanlar aləmindən səhnələr və ya “Kosmik gəmi” kimi texniki mövzular böyük maraq doğurur. Müzakirə üçün mövzuların seçilməsində tədris animasiya filmlərinin izlənməsi də olduqca əlverişlidir. Stop-kadrdan istifadə etməklə cizgi filminin qəhrəmanları, onların hərəkətləri və baş verən hadisələr haqqında danışmaq mümkündür. Bu isə şagirdlərin şifahi nitq bacarıqlarının inkişafına, söz ehtiyatının zənginləşməsinə və real kommunikasiya mühitinin yaradılmasına xidmət edir.

Nəticə

Kommunikativ metod müəllimlər, eləcə də metodist-nəzəriyyəçilər arasında çoxsaylı tərəfdarlara malikdir. Hesab olunur ki, xarici ölkələrdə xarici dillərin tədrisi əsasən kommunikativ metodika əsasında qurulur. Yerli (daxili) tədris təcrübəsində isə dilin hansı metodika ilə tədris olunmasından asılı olmayaraq, kommunikativ metodun elementləri qaçılmaz olaraq mövcuddur. Əks halda dilin praktik mənimsənilməsindən danışmaq mümkün olmaz.

Bununla yanaşı, kommunikativ metodika yalnız öyrətmə vasitəsi kimi effektivliyi ilə deyil, həm də pedaqoji baxımdan mühüm cəhətləri ilə seçilir. Bu

metod uşaqların tərbiyəsinə, onların məntiqi və tənqidi təfəkkürünün inkişafına, eləcə də yaradıcı bacarıqlarının formalaşmasına müsbət təsir göstərir. Tədris prosesi zamanı şagirdlər yalnız dil bilikləri əldə etmir, eyni zamanda fikir yürütməyi, öz mövqelərini ifadə etməyi və qarşılıqlı ünsiyyət qurmağı öyrənirlər.

Nəhayət, kommunikativ metod praktik müəllimlər üçün mürəkkəb hesab edilmir. Onun əsas elementləri müasir ümumtəhsil məktəblərində asanlıqla tətbiq oluna bilər. Xüsusilə əlavə təhsil sistemi və dərnek fəaliyyəti çərçivəsində bu metodun imkanları daha genişdir və onun tətbiqi daha səmərəli nəticələr verir.

Ədəbiyyat

1. Гез, Н.И. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М. : Высшая школа, 1982.- 112 с.
2. Кузовлев В.П. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М. : Просвещение, 1996. – 239 с.
3. Пальмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. – М.: 1960.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М. : Просвещение, 1991. – 119 с.
5. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе. – М. : Высшая школа, 1981. – 211 с.
6. Harmer, J. How to Teach English: An Introduction to the Practice of English Language Teaching. – Harlow : Longman, 1998. – 299 p.
7. Hymes, D. H. On Communicative Competence / In: J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics: Selected Readings. – Harmondsworth : Penguin Books, 1972. – s. 269–293.
8. Palmer, H. E. The Oral Method of Teaching Languages. – University of Michigan Library, 2021. – 160 p.
9. Richards, J. C., Rogers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 216 p.

Gular Sayyaf Hasanova

The Impact of the Communicative Approach on the Development of Oral Speech in the Teaching Process

Summary

In the modern era of globalization and rapidly expanding international communication, oral communication skills in foreign languages hold particular importance. While traditional teaching methods are primarily focused on the transmission of grammatical knowledge, the communicative approach presents the language as a tool for real communication. From this perspective, studying the impact of the communicative approach on the development of oral speech directly

aligns with the requirements of the modern education system. In particular, the underdeveloped speaking skills of learners in general education schools and supplementary educational institutions further increase the scientific and practical relevance of this topic. The main objective of the study is to determine the impact of the communicative approach on the formation and development of oral speech in the teaching process, and to substantiate the effectiveness of this method from both scientific-theoretical and practical perspectives. At the same time, the study aims to investigate the role of the main techniques and tools used in the implementation of the communicative method in the development of students' speaking skills, and to develop recommendations for their effective application in teaching practice.

Keywords: *communicative method, oral speech, teaching process, authentic materials, language barrier*

Гюляр Сайяф кызы Гасанова

Влияние коммуникативного подхода на развитие устной речи в процессе обучения

Резюме

В условиях современной эпохи, когда глобализация и международное общение стремительно расширяются, особую значимость приобретает развитие навыков устной коммуникации на иностранных языках. В то время как традиционные методы обучения в основном направлены на передачу грамматических знаний, коммуникативный подход рассматривает язык как средство реального общения. В этом контексте изучение влияния коммуникативного подхода на развитие устной речи непосредственно соответствует требованиям современной системы образования. Особенно в общеобразовательных школах и учреждениях дополнительного образования недостаточное развитие навыков говорения у учащихся ещё более усиливает научную и практическую актуальность данной темы. Основной целью исследования является определение влияния коммуникативного подхода на формирование и развитие устной речи в процессе обучения, а также научно-теоретическое и практическое обоснование эффективности данного метода.

В то же время предполагается изучить роль основных приёмов и средств, используемых при применении коммуникативного метода, в развитии навыков говорения учащихся, а также разработать рекомендации по их эффективному внедрению в педагогическую практику.

Ключевые слова: *коммуникативный метод, устная речь, учебный процесс, аутентичные материалы, языковой барьер*

Rəyçi: ped.f.d. Fəridə Şükürova